

Analisis SWOT(C) prospek pembangunan ekotourism di petempatan Orang Asli Lanoh, Perak

Main Rindam¹, Fatan Hamamah Yahaya¹

¹Pusat Pengajian Pendidikan Jarak Jauh, Universiti Sains Malaysia, Pulau Pinang

Correspondence: Main Rindam (email: rmain@usm.my)

Abstrak

Pembangunan golongan mudah terjejas seperti orang asli menjadi agenda utama pasca pilihanraya kerajaan Malaysia sekarang ini. Sehubungan itu, kajian telah dijalankan ke atas Orang Asli Lanoh untuk melihat potensi kemajuan komuniti tersebut dalam program pembangunan pelancongan di Lembah Lenggong, Perak sebagai sebuah tapak warisan dunia. Melalui analisis SWOT(C) kajian ini mengenalpasti aspek kekuatan, kelemahan, peluang dan ancaman atau cabaran yang dihadapi Orang Asli Lanoh berhubung dengan sektor pelancongan. Dari segi 'kekuatan' kajian mendapati Orang Asli Lanoh mempunyai kekuatan dalaman untuk berubah sama seperti (i) menerima konsep penempatan kekal di PSK yang bererti mereka memiliki daya tahan untuk tinggal di rumah beratapkan zink berbanding rumbia dan berdindingkan batu bata berbanding buluh dan rotan, dan (ii) menerima penggunaan teknologi elektronik seperti TV dan gadget telefon bimbit yang bererti keterbukaan mereka kepada pelbagai maklumat dari luar. Dari segi 'kelemahan' kajian mendapati keterpencilan atau keterasingan Orang Asli Lanoh menyebabkan mereka tidak dapat menghimpunkan elemen kebersamaan dengan komuniti orang asli lain untuk misalnya menghasilkan satu koperasi. Dari segi 'peluang' kajian mendapati wujudnya pelbagai dasar, plan strategik, dan program pembangunan modal insan bagi pembangunan sosio-ekonomi Orang Asli seperti Lanoh. Dari segi 'ancaman dan cabaran' kajian mendapati komuniti Lanoh mengalami (i) impak kekurangan modal insan akibat migrasi ke luar anggota komuniti untuk bekerja; (ii) kesan Akta 134 yang melarang orang asing berada dalam Rezab Orang Asli yang bererti pelancongan tidak dapat dimajukan di kawasan Orang Asli Lanoh; (iii) isu keciciran dalam pendidikan anak-anak Lanoh; dan (iv) isu persekitaran seperti hakisan tanah dan gangguan aliran Sungai Soh ekoran aktiviti penebangan dan penerokaan haram Rezab hutan simpan di tempat mereka.

Katakunci: ekoplancongan, kaum Lanoh, morfologi, Orang asli, SWOT(C), tapak Warisan Dunia

Prospects of ecotourism development in Perak's Orang Asli settlements: A SWOT(C) analysis of the Lanoh case

Abstract

The development of vulnerable groups such as the aboriginal communities is currently high on the Malaysian government's post-election agenda. In this connection an empirical study was conducted to examine the development prospects of local tourism for the Lanoh community of the Perak's Lenggong valley, a world heritage site. Through a SWOT(C) analysis the study identifies the strength, weakness, opportunity and threat or challenging aspects facing the Lanoh with respect to tourism development. The community was found to possess internal strengths to change with time as exemplified by their (i) acceptance of the sedentary settlement concept (PSK) which signified their willingness to reside in zinc and brick as opposed to the *rumbia* and bamboo/ rattan houses, and (ii) acceptance of electronic technologies such as the TV and mobile telephones which signified their openness to external information. The weaknesses had a lot to do with the Lanoh physical isolation and remoteness

which rendered them unable to harness their common interest with other aboriginal communities to form, for example, a cooperative venture. The study found plenty of development opportunities for the Lanoh in the form of several, already existing, policy and strategic plan instruments along with human capital development programmes geared for the socio-economic advancement of the Lanoh. Finally, the Lanoh had to grapple with threats and challenges in the form of (i) shortages of local human resource following the out-migration of Lanoh members in search of jobs elsewhere; (ii) impediment to local tourism development as a direct consequence of Act 134 which prohibits outsiders from being present in the aboriginal Reserves; (iii) school dropouts of the Lanoh youths; and (iv) environmental issues resulting from soil erosion and flow disturbance of the Soh river as direct impacts of illegal logging of their forest reserves.

Keywords: aborigines (*Orang Asli*), ecotourism, Lanoh tribe, morphology, SWOT(C), World Heritage site

Pengenalan

Orang Asli atau orang asal adalah komuniti yang cukup istimewa di Semenanjung Malaysia. Istimewa kerana Orang Asli dijaga kepentingannya dalam sistem perundangan Malaysia iaitu dalam Perkara 3(1) Akta 134 (Akta Orang Asli). Berdasarkan Plan Transformasi Kerajaan atau Government Transformation Plan (GTP), salah satu aspek yang diberikan penekanan yang dikaitkan dengan usaha meningkatkan taraf hidup Orang Asli ialah menerusi Bidang Keberhasilan Negara (NKRA) yang ke empat dan lima iaitu untuk meningkatkan taraf kehidupan isirumah berpendapatan rendah dan juga mempertingkatkan pembangunan luar bandar (Unit Pengurusan Prestasi dan Pelaksanaan (PEMANDU), 2010). Masyarakat yang satu ketika dulu turut dikenali sebagai 'Lan' dan 'Sabun' (tetapi panggilan Sabun sudah tidak dipakai lagi) dikatakan tinggal bertaburan di utara negeri Perak khususnya di daerah Lenggong. Orang Asli kaum Lanoh adalah daripada rumpun Negrito (Jabatan Kemajuan Orang Asli, 2011:18).

Orang Asli khususnya kaum Lanoh tergolong dalam kelompok isirumah berpendapatan rendah dan tinggal di kawasan luar bandar. Komuniti Lanoh yang tinggal di Kampung Air Bah (dulunya Kampung Bukit Sapi) 05° 08'30"U dan 101° 02'50"T (PG390684) dan Kampong Lubok Chupak, Bukit Sapi adalah petempatan luar bandar yang jauh daripada pembangunan kota. Bahkan kualiti infrastruktur asas di kawasan ini masih kurang jika dibandingkan dengan kehidupan kaum lain yang tinggal di luar bandar. Kampung Orang Asli kaum Lanoh boleh dikategorikan sebagai perkampungan pinggir kerana kedudukannya berhampiran kampung orang Melayu, boleh dihubungi dengan jalan *premix*, mempunyai bekalan asas air danelektrik 24 jam dan mempunyai projek pembangunan tanah serta sumber ekonomi yang tetap (Jabatan Kemajuan Orang Asli, 2011).

Namun begitu Orang Asli kaum Lanoh masih tinggal di dalam persekitaran alam semula jadi yang kaya dengan sumber hutan yang boleh dikaitkan dengan peluang untuk merasai penyebaran faedah daripada pengistiharan Lenggong sebagai tapak warisan dunia pada tahun 2012 (Fatan, 2013a; 2013b; 2013c & 2013d). Pelbagai aspek cuba digabungkan dengan industri pelancongan dengan hasrat Orang Asli juga boleh menikmati impak yang baik daripada sektor tersebut selari dengan hasrat kerajaan untuk meningkatkan kualiti hidup isirumah dan juga pembangunan luar bandar. Satu usaha untuk melakukan transformasi ekonomi kaum Lanoh yang sebelum ini menurut Lim (1997) dikatakan mengamalkan cara hidup semi-nomad yang berpindah dari satu tempat ke tempat lain dalam hutan bagi mengumpul makanan dan hasil hutan bagi tujuan menjualnya di pasaran.

Terdapat bukti-bukti yang menunjukkan Orang Asli di Semenanjung Malaysia juga mampu melibatkan diri dalam ekonomi yang lebih kukuh dan dapat peningkatan kualiti hidup mereka. Penglibatan mereka dalam sektor ladang sawit dan getah juga meningkat seperti yang dialami oleh Orang Asli kaum Jakun di Kampong Balakong, Pekan dengan pendapatan RM 400 dalam bentuk deviden bulanan dan bagi mereka yang bekerja di ladang sawit kendalian RISDA mampu mendapat pendapatan RM 700 sebulan (*News Straits Times*, 2013). Selain itu ada juga Orang Asli yang melibatkan diri dalam projek industri kecil seperti mengeluarkan bantal kekabu yang dapat meningkatkan jumlah pendapatan kumpulan sehingga 67 peratus (dari RM 1800 ke RM 3000 sebulan) di kalangan komuniti Orang Asli Kensiu (Christopher, 2013) dan tanaman sara diri seperti menanam sayuran berhampiran rumah mereka.

Objektif penulisan ini ialah untuk menentukan kedudukan petempatan Orang Asli kaum Lanoh dari sudut geografi di Lenggong, Perak. Kedua, untuk mengenalpasti keistimewaan pandang darat fizikal kampung-kampung tempat tinggal Kaum Lanoh supaya setiap keistimewaan alam semula jadinya dapat dinikmati oleh pelancong yang datang ke sini. Ketiga, untuk menjelaskan kepada umum tentang elemen kekuatan, kelemahan, peluang-peluang dan cabaran atau ancaman (SWOT/C) yang dihadapi oleh Orang Asli khususnya kaum Lanoh dalam meneruskan kelangsungan hidup mereka.

Latarbelakang geografi

Orang Asli umumnya tinggal di sesebuah sistem sungai yang dikaitkan dengan lembangan atau kawasan tadahan hujan. Kawasan tadahan hujan merupakan kawasan tanah yang mengalirkan air, bahan endapan dan bahan terlarut masuk ke dalam sungai. Lembangan bahagian hulu sering dikaitkan dengan kawasan berhutan manakala di bahagian hilir dikaitkan dengan petempatan manusia dan kegiatan pertanian (Zullyadini, 2005). Kaum Lanoh (dalam kelompok Semang-Negrto) tinggal di tiga kawasan tadahan hujan iaitu kawasan tadahan Sungai Ayam, kawasan tadahan Sungai Boh dan kawasan tadahan Sungai Soh. Dua petempatan Orang Asli kaum Lanoh masing-masing di Kampung Air Bah dan kampung Lubok Chupak di Bukit Sapi, mukim Kenering. Kampung Air Bah dihuni oleh 227 orang penduduk sementara Kampung Lubok Chupak pula tinggal seramai 126 orang penduduk. Kedua-dua kampung ini terletak di bahagian timur laut pekan Lenggong, Perak. Ia merupakan petempatan yang boleh dikelompokkan sebagai kampung pinggir. Kedudukan geografi kampung-kampung Orang Asli terletak hampir dengan aliran sungai dan kajian ini mendapati Kampung Air Bah terletak hampir dengan sistem aliran Sungai Ayam sementara Kampung Lubok Chupak pula terletak hampir dengan aliran Sungai Bok dan Sungai Sapi. Berdasarkan kepada kearifan tempatan, pemilihan tempat tinggal yang hampir dengan anak sungai adalah satu keputusan yang tepat kerana sungai akan memberikan tiga sumber asas utama kepada mereka iaitu sebagai sumber air, keduanya sebagai sumber protein dan yang ketiga sebagai sumber pengangkutan. Ciri-ciri morfometri ketiga-tiga sungai ini dapat dilihat dalam Jadual 1.

Jadual 1. Ciri-ciri morfometri lembangan sungai tempat tinggal kaum Lanoh

Ciri-ciri	Sg. Ayam	Sg. Boh	Sg. Soh
Keluasan (km ²)	6.5	8	28
Orde Sungai	4	4	4
Panjang sungai orde tertinggi (km)	1.6	2.6	9.6
Jumlah sungai orde 1	34	64	172
Kepadatan saliran (km/km ²)	4.1	5.4	3.6
Perimeter lembangan saliran (km)	12.6	13.5	27.1
Nisbah ketinggian	1.16	1.05	1.41
Perbezaan ketinggian maksimum (m)	438	454	1233
Ketinggian maksimum (m)	508	545	1324
Panjang lembangan (km)	4.35	5.2	9.42
Lebar lembangan (km)	2.2	3.3	4.3

Sumber: Main, 2014.

Bukit Sapi terletak di dalam kawasan tadahan Sungai Ayam, iaitu sungai saka kepada Sungai Perak. Sungai Ayam mengalir dari arah tenggara sebelum membelok ke arah barat untuk masuk ke aliran sungai utama iaitu Sungai Perak. Aliran Sungai Ayam lebih berbentuk ranting yang menggambarkan tadahan Sungai Ayam berada di kawasan batuan induk jenis granit yang menjadi sebahagian daripada Banjaran Titiwangsa.

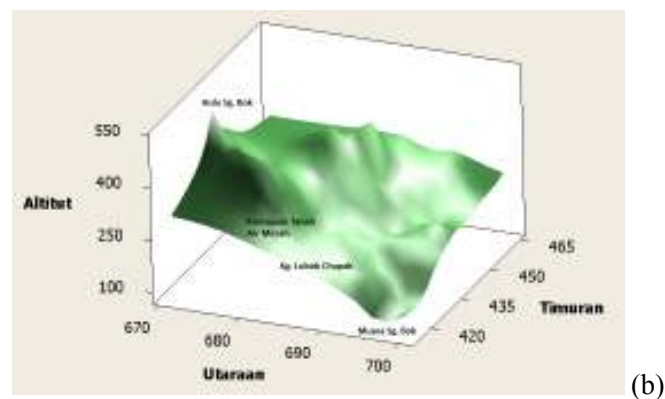
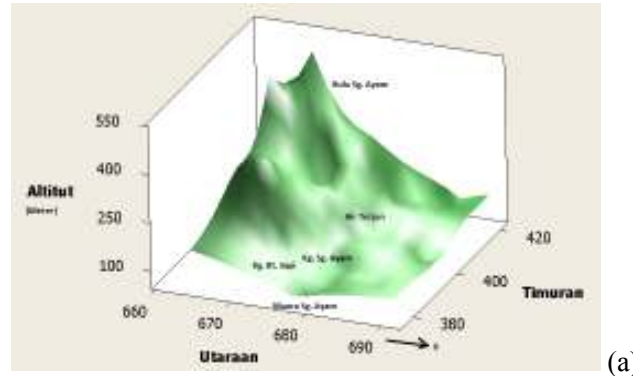
Kawasan tadahan Sungai Ayam secara fizikalnya kelihatan seperti sehelai daun. Aliran sungai utamanya adalah Sungai Ayam sementara dua lagi aliran alur kepada sungai Ayam ialah Sungai Parit Ayam disebelah utara dan Sungai Anjing di sebelah barat aliran Sungai Ayam. Orang Asli kaum Lanoh

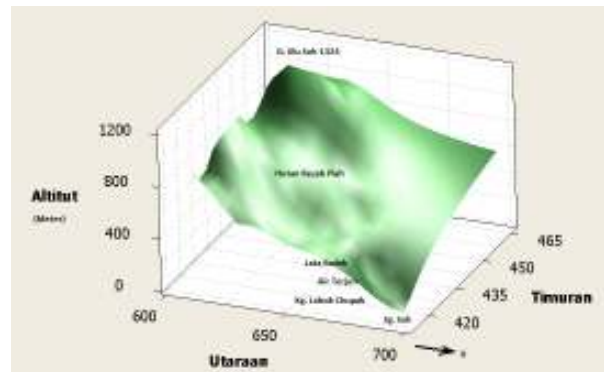
menganuti kepercayaan animisme iaitu salah satunya ialah takut kepada hantu, namun sebahagiannya sudah menganuti agama Islam dan juga Kristian. Animisme sangat dekat kepada sumber alam semula jadi dan bersifat universal, sebagai contoh masyarakat Orang Asli Kanada sangat menakuti beruang Grizzly dan mereka mengamalkan tarian ritual purba yang memuja haiwan tersebut (Kosmo, 2014). Semangat sungai atau yang dikaitkan dengan 'hantu air' juga menjadi sebahagian kepada kepercayaan animisme mereka. Dalam hal kepercayaan, kuasa utama atau autoriti yang mengawal sistem kepercayaan kaum Lanoh ialah 'Halak'. Halak juga mempunyai kepandaian dalam perubatan tradisional atau alternatif bagi kaum Lanoh (JAKOA, 2014).

Sungai merupakan sumber air utama penduduk luar bandar dan bagi kes Orang Asli kaum Lanoh, aliran tiga sungai iaitu Sungai Ayam, Sungai Bok dan Sungai Soh merupakan punca sumber air utama mereka. Selain sumber air domestik (termasuk membasuh pingan mangkok), air sungai-sungai ini juga digunakan untuk aktiviti pengairan khususnya untuk aktiviti kebun getah, dusun, tanaman kontan dan padi sawah.

Kampung Air Bah (dulunya Kampung Bukit Sapi) berada pada ketinggian antara 80 hingga 100 meter dari aras laut. Kedudukan muara Sungai Ayam sendiri berada antara 70 hingga 80 meter daripada aras laut sementara kedudukan tertinggi aliran Sungai Ayam berada pada ketinggian 440 meter dari aras laut. Berdasarkan topografi, kedudukan Kampung Air Bah terletak di kawasan rata atau beralun dengan jarak panjang dua kilometer dan lebar antara 0.6-0.8 km di sepanjang lebih dua kilometer aliran Sungai Ayam dari muaranya seperti Rajah 1(a).

Berdasarkan kajian peta topografi terbitan 1986 (Direktorat Pemetaan Negara, 1986), bahagian utara aliran Sungai Ayam lebih beralun dan diusahakan dengan pokok getah serta tanaman kampung (dusun-tanaman baka dan tanaman kontan) sementara untuk kawasan yang lebih rendah dan rata diusahakan dengan tanaman padi sawah. Bahagian selatan aliran Sungai Ayam pula sebahagian besarnya diusahakan dengan tanaman getah sementara padi sawah hanya melibatkan kawasan yang lebih kecil. Padi sawah diusahakan rata-ratanya di kawasan yang mempunyai ketinggian di bawah 80 meter dari aras laut.

Sumber: Main, 2014.

Rajah 1. Bentuk muka bumi kawasan tadahan Sungai Ayam (a), Sungai Bok, (b) dan Sungai Soh, Lenggong (c).

Sebahagian besar kawasan tadahan Sungai Bok diusahakan dengan tanaman getah (*Heveabrasiliensis*) khususnya di bawah rancangan Kemajuan Tanah Ayer Karah. Kawasan tadahan ini juga masih ditumbuhi belukar, riung dan huma. Bahagian hulu Sungai Bok masih hutan yang menjadi sumber hasil hutan kepada Orang Asli kaum Lanoh, namun kesan penerokaan hutan secara haram untuk aktiviti tanaman getah dan balak dapat dilihat dengan jelas. Hampir keseluruhan kawasan tadahan Sungai Sok kelihatan masih hutan kerana keseluruhan kawasan tadahannya berada dalam Rezab hutan iaitu Hutan Rizab Piah berdasarkan maklumat peta topografi terbitan 1986. Namun demikian Orang Asli kaum Lanoh ada yang meneroka hutan di kawasan tadahan Sungai Bok dan Sungai Soh dengan tanaman pokok getah dan juga pengeluaran balak secara tidak sah. Mereka memilih getah kerana tanaman tersebut dapat memberikan pulangan harian berbanding pokok sawit (*Elaeis*) selain pokok tersebut lebih mudah diselenggara berbanding sawit. Gangguan di kawasan hulu lembangan seperti penebangan dan pembersihan hutan telah menyebabkan peningkatan kepada jumlah aliran sungai (JPS, 1989; Abdul Rahim, 1987, 1988 & 1989). Lama kelamaan ia akan mengancam kelestarian ke sistem sungai yang menjadi sumber air dan protein semula jadi kaum Lanoh.

Jadual 2. Nisbah cabang Sungai Anak Ayam, Sungai Bok dan Sungai Soh, Lenggong, Perak

Order Sungai Ayam	Bil. anak sungai	Panjang aliran sungai (km)	Order Sungai Bok	Bil. anak sungai	Panjang aliran sungai (km)	Order sungai	Bil. Anak sungai	Panjang aliran sungai (km)
1	34	13.6	1	64	28.7	1	172	58.8
2	9	7.7	2	14	7.7	2	38	22.7
3	2	3.6	3	2	4.1	3	7	10.5
4	1	1.6	4	1	2.6	4	1	9.6

Sumber: Main Rindam, 2014.

Secara fizikal, Sungai Ayam lebih pendek berbanding Sungai Bok dan Sungai Soh. Luas kawasan tadahan Sungai Ayam juga lebih kecil (6.5 km^2) berbanding kawasan tadahan Sungai Bok (8 km^2) dan Sungai Soh (28 km^2). Keseluruhan panjang Sungai Ayam ialah 26.5 km berbanding panjang Sungai Bok pula ialah 43.1 km dan panjang Sungai Soh ialah 101.6 km. Ini bererti kepadatan saluran kawasan tadahan Sungai Ayam, Sungai Bok dan Sungai Soh masing-masing ialah 4.1 km/km^2 , 5.4 km/km^2 dan 3.6 km/km^2 (Jadual 2).

Kawasan tadahan Sungai Bok (Rajah 1(b) dan Sungai Soh (Rajah 1(c)) terletak di utara kawasan tadahan Sungai Ayam. Saiz kawasan tadahan Sungai Bok dan Sungai Soh lebih besar berbanding kawasan tadahan Sungai Ayam. Aliran Sungai Bok adalah anak sungai kepada Sungai Sok. Kedua-dua

aliran sungai dari kawasan tadahan tersebut mengalir masuk ke dalam aliran Sungai Perak. Aliran Sungai Bok mengalir dari arah tenggara dan timur memasuki aliran Sungai Sok sementara aliran Sungai Soh bermula dari arah tenggara menuju ke arah barat laut sebelum memasuki aliran utama iaitu Sungai Perak. Dua kawasan tadahan ini menjadikan bumi tempat tinggal kaum Lanoh menjadi kawasan yang bersaliran baik dan sesuai untuk pelbagai jenis aktiviti pertanian jika mereka mahu mengusahakannya seperti dengan tanaman getah, sawit, tanaman kontan mahupun sayuran liar seperti pakis, cendawan dan pucuk ulam yang mendapat pasaran yang baik di pekan Lenggong.

Keadaan geografi lembangan Sungai Ayam dan anak-anak sungainya seperti Sungai Parit Ayam mempunyai sumber air terjun semula jadi iaitu pada kedudukan 05°08'20"Utara (U) dan 101°04'85"Timur (T) (Panduan Grid (PG) 414683). Sumber air terjun merupakan lokasi alam semula jadi yang boleh dijadikan daya penarik kepada pelancong untuk datang ke sesuatu lokasi di pendalaman seperti di kawasan petempatan Orang Asli kaum Lanoh. Bagi kaum Lanoh yang tinggal di kawasan tadahan Sungai Boh dan Sungai Soh, air terjun di kedudukan 05°07'60"U dan 101° 04'25"T (PG 424673) dan lata seperti Lata Badak boleh menjadi daya penarik bukan sahaja untuk beriadah tetapi juga untuk mereka yang sukakan aktiviti lasakdan mencabar di kawasan muka bumi seperti Rajah 1(c). Peranan mereka sebagai malim untuk aktiviti jalan hutan dan laluan menuju ke lokasi air terjun dan jeram sangat diperlukan, khususnya di kalangan generasi muda. Jika diberi tunjuk ajar yang betul, Orang Asli kaum Lanoh juga boleh didedahkan dengan industri hiliran daripada sumber pelancongan alam semula jadi tersebut.

Analisis SWOT(C)

Pelancongan merupakan sumber pengukuhan ekonomi yang boleh dibawa masuk ke kawasan pendalaman tanpa melibatkan banyak pemindahan teknologi dan juga modal. Ini kerana sifat atau persekitaran industri pelancongan itu sendiri tidak memberatkan teknologi dan modal sebagai asas pembangunannya. Persekitaran masyarakat atau komuniti Orang Asli adalah sangat dekat dengan alam sekitar semula jadi. Aset hutan dan persekitarannya boleh menjadi modal untuk dihubungkan dengan pelancongan. Keunikan budaya kaum Lanoh itu sendiri boleh dijadikan sumber untuk mengupaya taraf hidup isirumah kaum tersebut selaras dengan hasrat seperti dinyatakan dalam NKRA kerajaan.

Mendekati Orang Asli merupakan satu pengalaman menarik bagi pelancong asing yang mahu mengenali kaum tersebut dan bagi kes di Lenggong, kaum Lanoh yang tinggal di Kampung Air Bah dan Kampung Lubuk Chupak. Orang Asli di Lenggong sudah lama meninggalkan petempatan gua (Main, 2013). Penempatan Orang Asli kaum Lanoh sudah berubah dan sekarang mereka tinggal di kawasan petempatan yang lebih tersusun.

Kekuatan

Kekuatan (*Strength*) kaum Lanoh boleh dilihat daripada dua aspek iaitu pertama dari sumber dalaman dan yang kedua daripada sudut sumber alam. Simbol 'S' digunakan bagi merujuk elemen kekuatan.

Kekuatan dalaman terdiri;

- S(1). Interaksi dengan pihak kerajaan dan swasta (pengusaha perabot) serta masyarakat umum
- S(2). Pengekalan elemen budaya menerusi aktiviti ekonomi, tarian, perayaan, adat resam, permainan tradisi, makanan, kraftangan dan senibina.
- S(3). Ilmu kearifan tempatan berasaskan alam untuk survival (tikar, bakul, dinding kelarai, sumpit, beliong, bubu, sangkar ikan, jerat, cetong dan tempok). Perubatan alternatif (ubat-ubatan berasaskan herba untuk merawat diabetes, darah tinggi, sakit jantung, selsema, demam panas, barah, patah anggota badan dan luka)
- S(4). Ikatan dengan pelancongan menerusi peranan sebagai pemandu pelancong (Yahaya, 2009).

Sumber alam terdiri;

S(5). Sumber hutan (rotan semambu, rotan asam dan rotan manau, gharu), sumber makanan yang dipungut dari hutan berbentuk buah-buahan dan ulam-ulaman.

S(6). Sumber air- sumber air domestik dan menangkap ikan menggunakan bubu.

S(7). Tanah – Mengusahakan kebun getah, kelapa sawit dan bertani secara sara diri.

Perubatan terdiri;

S(8). Amalan perubatan menggunakan sumber alam semula jadi seperti buah, akar dan daun.

S9. Amalan ritual.

S(10). Teknik urutan.

Setiap tahun pelancongan Orang Asli mendatangkan pulangan yang lumayan. Kajian oleh Mohd, Seow & Maryati (2013) mendapati kaum Jakun di Kampung Peta, Endau-Rompin telah didedahkan dengan potensi ekopelancongan. Keterbukaan Orang Asli kaum Lanoh pada hari ini dalam interaksi dengan pihak kerajaan dan swasta S(1) menjadikan kaum ini tidak ketinggalan dalam arus pembangunan. Aktiviti ekonomi dan sosio-budaya S(2) menjadi kekuatan dalaman yang boleh dinaikkan sebagai sumber pendapatan kaum Lanoh. Belajar daripada sifat keterbukaan Orang Asli British Columbia adalah persatuan yang menaungi 60 buah syarikat Orang Asli yang turut menjana pendapatan RM 109 juta dan berkemampuan menarik 3.8 juta pelancong luar (*Kosmo*, 2011). Kearifan tempatan mereka S(3) cukup berpotensi besar dalam menarik pelancong datang ke tempat mereka. Bahkan kehebatan mereka dalam selok belok hutan S(4) boleh mendatangkan sumber pendapatan tambahan sebagai pemandu pelancong. Lanoh masih memiliki kemahiran mengumpul hasil hutan S(5) sebagai kearifan tempatan mereka dengan menjalankan aktiviti memungut hasil hutan seperti mencari rotan, kayu gharu, akar-akar kayu dan daun-daun herba yang diperolehi daripada hutan-hutan sekitar Hutan Rezab Piah di lembangan Sungai Soh sama seperti orang Asli yang lain antaranya kaum Temiar di Kuala Betis, Kelantan (Nurul, 2011). Mereka juga menanam ubi kayu, ubi keledek, jagung, sayur-sayuran hijau yang lain dan sebagainya(S7). Demonstrasi amalan perubatan S(8), amalan ritual S(9) dan teknik urutan S(10) juga menjadi sumber kekuatan dalaman yang dinaiktaraf sebagai sumber unik yang boleh diketengahkan sebagai sumber pelancongan kaum Lanoh. Secara keseluruhannya Orang Asli kaum Lanoh mempunyai kekuatan dalaman untuk berubah sama seperti kebanyakan kaum Orang Asli yang lain. Menerima konsep penempatan kekal PSK menjadikan kaum ini lebih terbuka untuk menerima perubahan khususnya yang melibatkan usaha peningkatan kualiti hidup mereka. Menerima untuk tinggal di PSK bererti mereka sudah memiliki daya tahan untuk tinggal di rumah beratapkan zink berbanding atap rumbia, berdinginkan batu bata berbanding buluh dan rotan. Peningkatan penggunaan teknologi elektronik seperti TV dan gadget telefon bimbit pelbagai jenama memberikan petunjuk bahawa kaum Lanoh sudah semakin terbuka untuk menerima pelbagai maklumat dari luar.

Kelemahan (W)

W(1). Masih digambarkan sebagai komuniti terpinggir, miskin dan terasing.

W(2). Masih dikaitkan dengan kehidupan berpindah randah walaupun majoritinya sudah mengamalkan cara hidup menetap di kawasan tanah simpanan Orang Asli.

W(3). Kuasa ekonomi yang lemah dan masih bergantung kepada orang tengah – peniaga berbangsa Cina dan Melayu.

W(4). Masih bergantung kepada hasil berburu dan sara diri (huma, ubi kayu, sayuran, keledek).

W(5). Mengambil upah secara sambilan sebagai sumber sampingan.

W(6). Taraf pendidikan dan kefahaman ICT masih rendah.

W(7). Tidak ada persatuan pelancongan Orang Asli Perak mahupun Malaysia sedangkan Orang Asli British Columbia, Kanada ada persatuan pelancongan mereka sendiri kerana menyedari pelancongan berasaskan Orang Asli semakin berkembang pesat (*Kosmo*, 2011).

Banyak kajian melaporkan Orang Asli di Malaysia memiliki kelemahan dalaman W(1) iaitu masih mundur dan miskin (Er, Zalina & Joy, 2010; Mohd Fuzi *et al.* 2006) walaupun ada banyak kumpulan Orang Asli yang telah menerima pembangunan (Nor Aseken, 2009). Bahkan kajian oleh Mohd Fauzi *et al.* (2006) menyebut setiap satu dari dua Orang Asli adalah miskin. Budaya W(2) Orang Asli dikatakan telah menyempitkan mentaliti mereka untuk mengubah gaya dan taraf hidup menerusi pendidikan (Mohammad Johdi *et al.*, 2009). Kelemahan ini kemudiannya menjadi peluang kepada pihak lain W(3) untuk mengambil kesempatan ke atas mereka. Sukar untuk keluar daripada zon selesa mereka dalam konteks survival komuniti mereka W(4) menyebabkan kaum Lanoh lambat untuk meningkat maju. Walaupun telah ada usaha memperbaiki ekonomi mereka dengan mengambil upah W(5), namun ia tidak bersifat menyeluruh. Sikap dan penggunaan ICT W(6) dalam pembelajaran di kalangan murid Orang Asli juga masih pada tahap lemah dan rendah walaupun penggunaan geget telefon tangan sudah agak meluas di kalangan mereka (Nurul, 2010). Kajian ke atas tiga kaum Orang Asli utama di Semenanjung Malaysia menunjukkan penglibatan mereka dalam program pembangunan komuniti masih rendah (Sara & Asnarulkhadi, 2011) dan keadaan yang sama juga berlaku kepada kaum Lanoh. Aspek terpencil atau terasing dalam menjalani kehidupan antara satu kaum Orang Asli dengan yang lain menyebabkan mereka tidak dapat menghimpunkan elemen kebersamaan sesama mereka. Situasi ini menyebabkan Orang Asli masih gagal W(7) untuk menghasilkan satu koperasi dan ini menyebabkan usaha mewujudkan satu kementerian khas untuk mereka juga masih sangat jauh untuk direalisasikan.

Peluang (O)

- O(1). Dasar membangun Orang Asli – di sebut dalam NKRA kerajaan.
- O(2). Kebajikan terjaga oleh JHEOA di bawah Akta 134.
- O(3). Pendidikan formal.
- O(4). Asimilasi kepada budaya Melayu.
- O(5). Keutamaan aktiviti pelancongan yang menekankan ‘pengalaman sendiri’ membawa pelancong untuk berurusan dengan Orang Asli kaum Lanoh.
- O(6). Kerajaan memperkenalkan pakej pelancongan Orang Asli berbentuk lawatan ke kampung Orang Asli telah diperkenalkan kerajaan pada 2009 menerusi Kementerian Pelancongan (*MyStar*, 2009; *Utusan Melayu*, 2011).
- O(7). Mewartakan kawasan hutan sebagai rezab ekopelancongan.

Dasar membangun Orang Asli O(1) & O(2) adalah menjadi KPI utama JKO di bawah Plan Startegik Kemajuan Orang Asli (2011-2015), bahkan hak Orang Asli memang sudah terjaga oleh Perlembagaan Malaysia sejak merdeka lagi O(2). Sehingga 2010 di bawah program peningkatan kualiti hidup Masyarakat Orang Asli telah diperuntukan bajet untuk program wang saku (RM2.77 juta), Pengangkutan (RM 8.71 juta), bakul makanan (RM 6.1 juta), input pertanian (RM 1.55 juta) dan kurang zat makanan sebanyak RM 0.8 juta (Jabatan Kemajuan Orang Asli, 2011). Penempatan kampung tersusun (RPS) banyak memberi peluang pembangunan kepada Orang Asli terutamanya untuk meningkatkan taraf hidup mereka menerusi pendidikan dan penyusunan semula ekonomi mereka O(3) (Krishnasamy, 2013). Banyak program pembangunan ekonomi telah dianjurkan oleh JKO khusus untuk membangunkan ekonomi Orang Asli seperti program Pembangunan Ekonomi Negeri, Program Pengembangan Kursus, Bimbingan Usahawan, Pembangunan Tanah Fasa II Negeri, Pembinaan Ruang Niaga dan Pelancongan Desa (Seow *et al.*, 2013). RPS dan pelbagai program pembangunan Orang Asli sangat dekat dengan hutan, oleh itu mewartakan kawasan hutan simpan Piah sebagai rezab ekopelancongan O(7) secara tidak langsung akan dapat meningkatkan pengupayaan ekonomi Orang Asli. Hasil hutan kaum Lanoh boleh dipasarkan di Pusat Inap Desa Kampung Air Bah dan Kampung Lubuk Chupak atau di bandar Lenggong seperti dilakukan oleh kaum Semai Pantos di Hulu Jelai, Pahang (Haris, 2011)

Ancaman atau Cabaran T(C)

- T(C 1). Pembangunan luar menjadi daya penarik kepada generasi muda Orang Asli.
- T(C 2). Perkahwinan dengan kaum lain-proses asimilasi berlaku.
- T(C 3). Meletakkan beban tanggungjawab membangunkan Orang Asli hanya di bawah JAKOA sahaja. Tidak ada sokongan daripada agensi kerajaan lain. JAKOA bukan sebuah badan pembangunan tanah seperti FELDA dan FELCRA.
- T(C 4). Akta 134 dalam hal pemilikan tanah yang bersifat negatif. Hak memberikan Rizab tanah terletak di bawah bidang kuasa kerajaan negeri. Orang Asli tidak diberi hak untuk mempunyai tanah sendiri tidak seperti kaum-kaum lain di negara ini.
- T(C 5). Tiada kementerian untuk mewakili Orang Asli, yang ada hanya Jabatan yang sudah tentu kuasanya sangat terhad.
- T(C 6). Penerokaan, penebangan dan pembersihan Rezab hutan simpan secara haram yang berlaku di kawasan tadahan Sungai Boh dan kawasan tadahan Sungai Soh memberi impak buruk kepada aliran sistem sungai dalam jangka panjang.

Migrasi ke luar untuk bekerja menyebabkan kampung Air Bah dan kampung Lubok Chupak kekurangan modal insan T(C 1). Perkahwinan dengan kaum lain juga menyebabkan bilangan penduduk di kampung-kampung kaum Lanoh menyusut L(C 2). Bidang kuasa JAKOA tidak membolehkan ia bertindak sebagai agensi pembangunan tanah seperti FELDA dan FELCRA. *Standard Operating Prosedur* (SOP) JAKOA juga tidak membolehkan ia bekerjasama dengan dua agensi pembangunan tanah tersebut dan ini merupakan ancaman atau cabaran besar yang mengekang proses pembangunan ekonomi Orang Asli di Malaysia T(C3). Menerusi FELCRA, penduduk yang layak diberikan sebidang tanah untuk dibangunkan dengan tanaman getah atau sawit dan ia telah terbukti berjaya merubah taraf hidup penduduk luar bandar. Menerusi FELDA, peneroka diberikan tanah seluas 10 ekar untuk diusahakan dengan tanaman sawit dan ini juga terbukti berjaya merubah taraf hidup rakyat terlibat. Bagaimanapun di bawah JAKOA, agensi kerajaan tersebut tidak diberikan bidang kuasa seperti Felcra dan Felda untuk merubah taraf hidup Orang Asli T(C 3).

Ancaman atau cabaran yang berada di hadapan kaum Lanoh ialah Akta 134 itu sendiri T(C 4). Akta ini antaranya menetapkan peraturan-peraturan bahawa kawasan atau Rezab Orang Asli itu sebagai kawasan yang hanya boleh didiami oleh Orang Asli. Ini bererti sesiapa yang ingin membangunkan syarikat pelancongan atau yang berkaitan dengannya tidak boleh berada dalam kawasan ini. Menurut Hasan (1991) dalam seksyen 14 Akta 134 itu juga terdapat peruntukan yang melarang orang asing masuk atau beradadalam kawasan atau Rezab Orang Asli. Jika begitu bagaimana caranya untuk membawa pelancong asing datang, tinggal dan merasai pengalaman hidup dengan kaum Lanoh untuk tempoh yang lebih lama. Syarat yang terdapat dalam Akta 134 melarang penglibatan agensi kerajaan lain untuk membangunkan Rezab Orang Asli turut menjadikan kawasan tersebut kekal ketinggalan daripada sudut pembangunannya. Puncanya JAKOA kurang sumber atau dana untuk melakukan pembangunan ekonomi Orang Asli dan tumpuan mereka hanya kepada aspek menjaga kebajikan Orang Asli sahaja.

Melihat daripada sudut pendidikan, isu keciciran dalam kalangan anak-anak Orang Asli dalam bidang pendidikan masih menjadi satu perkara yang serius. Pendidikan merupakan penentu masa depan Orang Asli sama ada di Malaysia mahupun di seluruh dunia (Johari & Nazri, 2006; Zuria Mahmud, Salleh Amat & Muhammad Yaacob, 2008; Md. Nasir et al., 2010). Orang Asli juga perlu tingkatkan pengetahuan mereka terhadap isu-isu persekitaran termasuk yang melibatkan persekitaran tempat tinggal mereka (Haliza, 2010). Isu persekitaran termasuk aktiviti pembersihan, penebangan dan penerokaan haram Rezab hutan simpan di tempat mereka seperti di kawasan tadahan Sungai Boh dan Sungai Soh (T/C6). Pembukaan kebun kecil dan pembalakan haram seperti di Bukit Senggeh, Melaka tidak mustahil berlaku di Rezab hutan Piah dalam kawasan tadahan Sungai Soh (Lai, 2014). Bagaimanapun penerokaan hutan untuk tanaman getah di kawasan berbukit sebenarnya kurang sesuai untuk tanaman getah dan sawit keranacerunnya yang curam dan tanah yang kurang subur (Lim, 2002). Aktiviti haram ini bukan sahaja

mengancam sumber asli kaum Lanoh tetapi juga boleh menggalakkan hakisan tanah dan mengancam kelestarian aliran Sungai Soh.

Kesimpulan

Istilah Orang Asli memberi konotasi bahawa mereka adalah orang asal di Malaysia (Hasan, 1991). Status mereka seharusnya boleh menjadi *platform* yang boleh mengangkat Orang Asli sebagai satu aset dalam sektor pelancongan di Lenggong, Perak. Orang Asli dikaitkan dengan kemiskinan. Mereka turut dilihat sebagai kaum yang kurang serba serbi iaitu baik daripada aspek pakaian hinggalah kepada bentuk rumah mereka.

Kajian ini mendapat petempatan Orang Asli kaum Lanoh di Lenggong bukan sahaja istimewa dari aspek lanskap geografinya, tetapi ia juga terletak di kawasan tadahan antropologi. Kedekatan dengan alam semula jadi telah membolehkan mereka mendapat faedah daripada perkembangan yang berlaku di Lenggong kerana bumi di kawasan tadahan Sungai Ayam, Sungai Boh dan Sungai Soh bukan sahaja subur untuk pertanian tetapi ia juga kaya dengan sumber alam semula jadi. Kekayaan sumber alam ini boleh dijadikan teras kepada program membangunkan ekonomi Orang Asli kaum Lanoh. Bahkan memerlukan pemerhatian, kehidupan Orang Asli kaum Lanoh tidak lagi seperti tanggapan ramai orang, khususnya pelancong luar iaitu personaliti yang kurang bersih, pakaian compang camping, kurang petah berbicara, daif, berbau hapak dan rambut tidak terurus (Johan & Nazri, 2006). Penampilan Orang Asli kaum Lanoh sudah banyak berubah khususnya dari aspek kompetensi personaliti mereka. Tambahan pula banyak usaha telah dilakukan untuk meningkatkan, pengupayaan penglibatan Orang Asli dalam bidang ekonomi khususnya memerlukan sektor pelancongan. Peningkatan taraf hidup mereka boleh dicapai memerlukan penglibatan golongan pemuda sebagai pemandu pelancong sementara kaum wanitanya sebagai pekerja di sektor perhotelan mahupun dalam bidang kraf tangan.

Melihat daripada sudut pandang analisis SWOT/C, usaha membangunkan Orang Asli seperti kaum Lanoh di Lenggong memang memerlukan usaha yang lebih besar dan bersungguh. Ia bukan soal pengenalan atau penghasilan produk baharu dalam sektor pelancongan untuk membantu meningkatkan kualiti hidup isirumah mereka. Ia melibatkan isu yang lebih besar dan yang bersifat lebih lestari dalam jangka panjang. Sudah sampai masanya sebuah kementerian Orang Asli diwujudkan di Malaysia. Sudah sampai masanya Persatuan Pelancongan Orang Asli juga ditubuh dan digerakkan di Malaysia. Cara ini dapat membantu kerajaan mencapai NKRA ke empat dan ke lima dengan lebih berkesan ke atas masyarakat Orang Asli. Mengubah peruntukan Kanun Tanah Negara seperti yang diperuntukan dalam Akta 134, berkaitan pemilikan tanah Orang Asli sangat memerlukan tindakan segera. Pemilikan tanah akan mempercepatkan penempatan kekal Orang Asli. Jika ini dapat dituntaskan, program pembangunan untuk mereka boleh dirangka dan dilaksanakan dengan lebih berkesan. Sekurang-kurangnya model FELDA dan FELCRA boleh diguna pakai untuk membantu membangunkan ekonomi Orang Asli supaya mencapai sifar miskin menjelang tahun 2020. Dengan adanya kementerian dan kooperasi khusus untuk Orang Asli, hubungan antara pembangunan ekonomi Orang Asli dapat dilakukan secara terfokus.

Penghargaan

Penulis ingin merakamkan penghargaan kepada Universiti Sains Malaysia untuk Geran Penyelidikan Universiti yang diuruskan oleh Sustainable Tourism Research Cluster (1001/PTS/8660012)

Rujukan

Christopher Anne A (2013) Flexible learning for the indigenous Orang Asli community in Malaysia: Non-formal skills development. Universiti Utara Malaysia.

- Er Ah Choy, Zalina Che Mat Ariffin, Joy Jacqueline Pereira (2010) Sosio-ekonomi masyarakat Orang Asli: Kajian kes di Hutan Simpan Bukit Lagong, Selangor, Malaysia. *Jurnal Melayu* 5, 295-314.
- Fatan Hamamah Yahaya, Liyana Syafiqah Yahaya (2013a) Rumah tradisional Orang Asli di Lenggong: Proses dan teknik pembinaan.
- Fatan Hamamah Yahaya (2013b) Ekosistem kehidupan masyarakat Orang Asli di Lembah Lenggong.
- Fatan Hamamah Yahaya (2013c) Orang Asli dan pelancongan domestik di Lembah Lenggong, Perak.
- Fatan Hamamah Yahaya (2013d) Penglibatan suku kaum Lanoh dalam sektor pelancongan Lenggong.
- Haliza Abdul Rahman (2010) Pengelibatan masyarakat peribumi dalam isu berkaitan persekitaran: Tinjauan terhadap suku kaum Mah Meri di Pulau Carey, Kuala Langat, Selangor. *Kemanusiaan* 17, 111-134.
- Haris Fadilah Ahmad (2011) Mendekati kehidupan Orang Asli. Utusan Melayu Online 31/1/2011 [cited 27/2/14]. Available from: <http://utusanmelayu.com.my>.
- Hasan Mat Nor (1991) Orang Asli dan Dasar Tanah: Tinjauan awal di Tapah, Perak. *Akademik* 38 (Januari), 105-120.
- Jabatan Kemajuan Orang Asli (2011) Plan Strategik Kemajuan Orang Asli, 2011-2015. Bahagian Perancangan dan Penyelidikan Jabatan Kemajuan Orang Asli, Kuala Lumpur.
- Johari Talib, Nazri Muslim (2006) Bagaimana kanak-kanak Orang Asli gagal di sekolah. *Jurnal Pendidikan Umum* 8, 51-76.
- Krishnasamy Devamany S (2013) *Impak sosioekonomi program penempatan tersusun: Kajian kes masyarakat Orang Asli di Parlimen Cameron Highlands*. (Masters thesis) Universiti Utara Malaysia.
- Kosmo (2011) Pelancongan Pribumi Asli. Kosmo 17/11/2011. Rencana Utama [cited 27/2/14]. Available from: <http://www.kosmo.com.my>.
- Lim Hin Fui (1997) Orang Asli, forest and development. *Malayan Forest Records*, No. 43.
- Lim Hin Fui (2014) Economic advancement and poverty Eradication among the Aborigines in Malaysia [cited 2/4/14]. Available from: <http://www.fao.org/docrep/article/wfc/xii/0175-a2.htm>.
- Main Rindam (2013) Gua sebagai penginapan awal masyarakat prasejarah dan aset pelancongan semula jadi yang boleh dikomersilkan sebagai produk pelancongan di Lenggong, Perak. *Prosiding Seminar Antarabangsa Ke-2 Arkeologi, Sejarah dan Budaya di Alam Melayu*. Universiti Kebangsaan Malaysia, 26-27 November.
- Md. Nasir Masran, Ramlah Jantan, Suppiah Nachiappan, Abd. Aziz Shukor, Roslinda Musthapa (2010) Tahap kebolehbacaan dalam kalangan murid Orang Asli (Program Pemulihan) di Sekolah Kebangsaan Brinchang (Pahang) dan Sekolah Kebangsaan Batu 14 Tapah (Perak). Seminar JPPG. 7/7/2010.
- Mohd Fauzi Mohd Harun, Nor Aini Idris, Madiline Berma, Faridah Shahadan (2006) Kemiskinan di kalangan Masyarakat Orang Asli. *Journal Ekonomi Malaysia* 40, 95-101.
- Mohd Nur Syufaat Jamiran, Seow Ta Wee, Maryati Mohamed (2013) Orang Asli dan persekitarannya: Kajian kes di Kampung Peta. Persidangan Penyelidikan dan Inovasi (PEPIN) 2013 Anjuran Jabatan Geografi dan Alam Sekitar, Fakulti Sains Kemanusiaan, Universiti Pendidikan Sultan Idris.
- Mohammad Johdi Salleh, Norul Khariah Idris, Nur Awanis Abd. Aziz, Siti Aisyah Hashim (2009) Kajian terhadap kesedaran pendidikan di Kalangan Masyarakat Orang Asli dalam "Persidangan Kebangsaan Pendidikan Luar Bandar 2009", 3 – 5 Februari 2009, Hotel Beverly, Kota Kinabalu, Sabah. Anjuran: Sekolah Pembangunan dan Pendidikan Sosial, UMS Sabah.
- MyStar (2009) Pakej pelancongan Orang Asli diperkenalkan. BERNAMA, Khamis 25/6/2009 [cited 27/2/14]. Available from: <http://www.mstar.com.my>.
- Nor Aseken Rosley (2009) Kajian impak pembangunan terhadap komuniti Orang Seletar: Kajian kes di Kg. Simpang Arang, Johor Bahru. Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.
- Nurul Fasihah Subakir (2011) *Sumber ekonomi masyarakat Orang Asli Kaum Temiar di Kuala Betis, Gua Musang, Kelantan*. (Undergraduate project report). Fakulti Teknologi Kreatif dan Warisan. (Submitted).
- Nurul Farhana Jumaat (2010) ICT dalam pendidikan anak-anak Orang Asli di Sekolah-Sekolah Rendah. (Thesis Sarjana Teknologi Pendidikan). Universiti Sains Malaysia.

- Unit Pengurusan Prestasi dan Pelaksanaan (PEMANDU) (2010) Program transformasi kerajaan: Pelan Hala Tuju-Ringkasan Esekutif. Pencetakan Nasional Malaysia Berhad, Kuala Lumpur.
- Seow Ta Wee, Maryati Mohamed, Mohd Nur Syufaat Bin Jamiran, Zainal Zuhlilmi Bin Zainal Abidin, Siti Aminah Binti Mohd Sam (2013) Pembangunan sosio-ekonomi komuniti Orang Asli di Malaysia. *Persidangan Kebangsaan Geografi & Alam Sekitar Kali Ke-4*.
- Sara Shakilla Mohd Salim, Asnarulkhadi Abu Samah (2011) Tahap penglibatan komuniti Orang Asli dalam pembangunan komuniti di Semenanjung Malaysia. *Journal of Human Capital Development*. 4 (1) Januari-Jun, 125-139.
- Yahaya Ibrahim (2009) Komuniti, pembangunan dan transformasi. In: Yahaya Ibrahim (ed) *Komuniti, pembangunan & transformasi*. Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.
- Zullyadini A Rahaman (2005) Penggunaan keluk kadaran dan persampelan berkala dalam penganggaran luahan sungai dalam Seminar Kebangsaan Kerja Lapangan: Kurikulum, Prosedur & Aplikasi Dalam Geografi, 17& 18 Ogos 2005. Anjuran Bahagian Geografi, PPIK, Universiti Sains Malaysia & Persatuan Kebangsaan Geografi Malaysia.
- Zuria Mahmud, Salleh Amat, Muhammad Yaacob (2008) Education issues of Orang Asli Students in Malaysia. *International Journal of Diversity in Organitations, Communities and Nation* 8 (6), 121-128.